

VLEVA/MINA-webinar, 21 januari 2021

EU-actieplan circulaire economie

Samenvatting

Op donderdag 21 januari 2021 organiseerden VLEVA en de Minaraad een **webinar over het Europees Actieplan Circulaire Economie**, als belangrijke bouwsteen van de Europese Green Deal.

Opschaling van de circulaire economie is nodig om tegen 2050 klimaatneutraliteit te kunnen bereiken. Het actieplan bevat dan ook een agenda van 35 wetgevende en niet-wetgevende maatregelen om te komen tot een "klimaatneutrale, hulpbronnefficiënte en concurrerende economie".

Het actieplan werd op 11 maart 2020 door de Commissie uitgebracht, aan de vooravond van de algemene *lockdown*. Nu de Europese Raad, op 17 december 2020, over dit plan conclusies heeft aangenomen met als titel "*Making the Recovery Circular and Green*", vormde het een uitgelezen tijdstip om stil te staan bij de **vraag waar Vlaanderen in dit verband moet op inzetten**.

De heer Werner Bosmans van de Europese Commissie verzorgde de keynote over het nieuwe EU-actieplan circulaire economie.

Aansluitend kreeg men een toelichting van mevrouw Lieze Cloots (hoofd Internationaal Beleid OVAM) bij de opportuniteiten en uitdagingen voor het Vlaamse niveau.

Tot slot volgde, onder leiding van mevrouw Helga Van der Veken (Senior adviseur duurzaamheid bij KBC Bank) een paneldebat met diverse stakeholders. Naast de twee keynotesprekers schoven mevrouw Sofie Bracke (adviseur Circulaire Economie en Duurzame Ontwikkeling, Essenscia), de heer Karl Vrancken (onderzoeksleider duurzaam materialenbeheer, VITO) en de heer Joren Verschaeve (beleidsmedewerker circulaire economie, HERW!N) aan de virtuele paneltafel aan.

Voordien was er een kortere sessie waarin men een volledige *update* kreeg over de Europese klimaat- en milieudossiers door mevrouw Marjan Decroos (milieu-attaché departement Omgeving / VV EU).

Met meer dan 400 effectieve deelnemers kon dit event op veel belangstelling rekenen.

Inhoud

Inleiding, Ina De Vlieger (VLEVA)	2
Update Europese energie- en milieudossiers, Marjan Decroos, Vlaamse vertegenwoordiging bij de Europese Unie, VO, Departement Omgeving	2
Het Actieplan Circulaire Economie, Werner Bosmans, policy officer duurzame productie, producten en consumptie, Europese Commissie	5
Kansen en uitdagingen voor Vlaanderen, Lieze Cloots, hoofd internationaal beleid, OVAM ...	8
Paneldebat, Helga Van der Veken, senior advisor duurzaamheid, KBC Bank	10
Slotwoord, Jan Verheeke, Minaraad	15

Inleiding, Ina De Vlieger (VLEVA)

09:30 tot 09:35u

Ina de Vlieger heet iedereen welkom op dit online evenement dat VLEVA samen met de Minaraad organiseert en geeft een korte inleiding. Het evenement heeft twee delen.

Als eerste is er een korte sessie waarin u een update krijgt van de belangrijkste Europese klimaat- en milieudossiers door mevrouw Marjan Decroos (milieu-attaché bij het departement Omgeving).

Vervolgens, en het hoofdonderwerp van vandaag, gaan we nader in op het nieuwe Europese "Actieplan Circulaire Economie", dat een belangrijke bouwsteen vormt van de Europese Green Deal, de nieuwe Europese groeistrategie voor een toekomstige klimaatneutrale, hulpbronnefficiënte en concurrerende economie. Het plan werd op 11 maart 2020 door de Commissie uitgebracht. Nu de Europese Raad, op 17 december 2020, over dit plan conclusies heeft aangenomen met als titel "*Making the Recovery Circular and Green*", leek het een uitgelezen tijdstip om stil te staan bij de vraag waar Vlaanderen in dit verband moet op inzetten.

Hiervoor kunnen we rekenen op twee keynote-sprekers. Als eerste licht de heer Werner Bosmans van de Europese Commissie het nieuwe EU-actieplan toe. Hij is *policy-officer* duurzame productie, producten en consumptie. Een echte expert ter zake, want ook bij het vorige actieplan was hij nauw betrokken. Aansluitend krijgt u een toelichting van mevrouw Lieze Cloots (hoofd Internationaal Beleid OVAM) bij de opportuniteiten en uitdagingen voor het Vlaamse niveau. Zij is Belgisch piloot voor het EU actieplan circulaire economie (CE) en lid van de coördinatiegroep van het EU CE *Stakeholder*-platform (ECESP).

De voormiddag wordt beëindigd met een vijfkoppig paneldebat. In de navolgende week wordt er een opname doorgestuurd, de presentaties en een verslag. Vragen worden gesteld via de chat, en worden bij voorkeur kort gehouden, zodat we ze kunnen behandelen.

Update Europese klimaat- en milieudossiers, Marjan Decroos, Vlaamse vertegenwoordiging bij de Europese Unie, VO, Departement Omgeving

09:35 tot 10:00u

Algemeen

Marjan Decroos werkt als attaché Milieu bij de algemene afvaardiging van de Vlaamse Regering bij de EU, ingebed in de Belgische permanente vertegenwoordiging. In die hoedanigheid volgt ze de raads werkgroep en de Raad Leefmilieu op.

Er is een roterend voorzitterschap (duur 6 maanden) voor de Raad van de EU. Sinds 1 januari is Portugal voorzitter. Hier volgt het overzicht van hun plannen, prioriteiten en accenten.

Het motto van het Portugese voorzitterschap is "*Time to deliver. For a fair, green and digital recovery*". Dit bouwt voort op de in juli 2020 afgesproken "*financiële bazooka*", die de Lidstaten moet helpen te herstellen van de COVID-crisis. Interessant hierbij is dat bij het beoogde economisch herstel er werk zal worden gemaakt van een vergroening van de economie. En dat motto heeft het Portugese voorzitterschap geïnternaliseerd in haar programma. Wat leefmilieu betreft heeft het programma vier prioriteiten: i. Klimaat; ii. Circulaire economie; iii. *Zero pollution*/chemische stoffen; iv. Biodiversiteit.

Eerste prioriteit: klimaat

Inzake Klimaat ligt vooreerst het voorstel van Europese Klimaatwet op tafel dat de Europese Commissie op 4 maart 2020 heeft voorgesteld. Het legt de Europese langetermijn-klimaatdoelstelling vast in lijn met een eerder genomen beslissing door de Europese Raad dat Europa het eerste klimaatneutrale continent moest worden, i.e. tegen 2050. Het vastleggen van dit traject vormt de kern van dit voorstel, dat aan alle actoren de nodige rechtszekerheid moet bieden. Inmiddels is er al een gedeeltelijke algemene benadering aangenomen op de Raad Leefmilieu van 23 oktober 2020: “gedeeltelijk” in die zin dat de tussentijdse doelstelling voor 2030 nog tussen vierkante haken stond: het was de ambitie van de Europese Commissie om de huidige -40%-emissiereductiedoelstelling op te schalen tot -50% tot -55%. Uiteindelijk is er een consensusbeslissing genomen op de Europese Raad van 11 december 2020: ten minste een reductie van -55% broeikasgassen in vergelijking met 1990. Als bindende doelstelling verschaftte dit een kader voor de Raad Leefmilieu van 17 december 2020 en was het eenvoudig om deze in de tekst op te nemen van de raadspositie m.b.t. het voorstel van Klimaatwet. Ook het Europees Parlement heeft reeds haar positie ingenomen: men pleit voor een nog ambitieuzere doelstelling, i.e. -60% en voor de toepasselijkheid van de klimaatneutraliteitsdoelstelling 2050 op de Lidstaten afzonderlijk. De Portugezen willen hierover tot een akkoord komen.

Recent, 9 december 2020, heeft de Europese Commissie dan het voorstel van Europese Klimaatpact uitgebracht. Bij het Portugese voorzitterschap staat dit niet prominent op de agenda.

Er ligt nog steeds een voorstel op tafel tot herziening van de Verordening 2015/575 inzake emissies door maritiem vervoer. Dat is een eerder technische bijstelling, om de regeling in lijn te brengen met de IMO-afspraken. Er wordt nog wat gewacht om de onderhandelingen te beginnen, tot het volledige onderhandelingspakket klimaat van de Commissie vrijgegeven is.

Wat wordt er in de komende maanden verwacht vanwege de Commissie?

- Einde februari wordt een nieuwe Strategie verwacht voor aanpassing (adaptatie) aan de klimaatverandering. Voor het Portugese voorzitterschap is dit een belangrijk dossier. Een eerste gedachtewisseling is voorzien op de Raad Leefmilieu van 18 maart 2021. Op de informele Raad Leefmilieu van 23 april 2021 zal deze het hoofdtopic vormen, met specifieke aandacht voor de link met bossen, biodiversiteit en waterbeheer. Raadsconclusies hierover worden beoogd op de Raad Leefmilieu van 21 juni 2021.
- Het Europees Rekenhof is aan het werken aan een Speciaal Verslag over Landbouw en Klimaatverandering en de link tussen beide, wat zal leiden tot raadsconclusies.
- Wat werkelijk belangrijk is, is het zgn. *Fit for 55* pakket, wat gericht is op een algehele herziening van bestaande Europese wetgeving, zodat de verscherpte doelstelling zal kunnen worden behaald. Op de Raad Leefmilieu zal het vooral gaan over de herziening van de ETS-Richtlijn, de Verordening Effort Sharing en de LULUCF-verordening, samen met de herziening van de Verordening tot vaststelling van CO₂-emissienormen voor nieuwe personenauto's en lichte bedrijfsvoertuigen. De Europese Raad van december heeft ook gezegd dat er nog meer richtsnoeren zullen volgen, vooraleer de Commissie haar pakket definitief uitbrengt.

Tweede prioriteit: circulaire economie

Hiervoor verwijst de spreker naar het volgende deel. Onder Duits voorzitterschap werden over het Europese Actieplan Circulaire Economie raadsconclusies aangenomen.

Waar het Portugese voorzitterschap de handen vol zal mee hebben is de bespreking van het voorstel van nieuwe batterijenverordening dat de Europese Commissie op 10 december 2020 heeft uitgebracht en dat als één van de initiatieven was aangekondigd in het actieplan. Het is een heel omvangrijk en interessant voorstel en behandelt de volledige levenscyclus van batterijen.

Eerder naar het einde van het Portugese voorzitterschap toe worden een voorstel tot Herziening van de verordening inzake transport van afval (EVOA) en een wetgevend voorstel inzake groene claims (met o.a. een herziening van de Ecolabel-richtlijn) verwacht.

Derde prioriteit: zero pollution / chemische stoffen

Vorig jaar is de Strategie Chemische Stoffen gepubliceerd. Het Voorzitterschap wil tot conclusies komen op de Raad Leefmilieu van 18 maart. Verwacht wordt ook een *Zero Pollution Action Plan*, in de tweede trimester, met een aanpak van de resterende “gaps” in de water-, bodem- en luchtverontreiniging. Hierover volgt een gedachtewisseling op de Raad Leefmilieu van 21 juni. Een eerder technisch voorstel dat we nog verwachten, en dat zich ook in de sfeer van chemische stoffen bevindt, betreft een herziening van de bijlagen van de POPs-verordening.

Vierde prioriteit: biodiversiteit

De Europese Biodiversiteitsstrategie is verschenen op 20 mei 2020. Er zijn raadsconclusies aangenomen op de Raad Leefmilieu van 23 oktober 2020, waarbij de strategie verwelkomd werd en de doelstellingen werden aanvaard. Er is nog wel heel wat werk, waarbij de Commissie bekijkt welke concrete hersteldoelstellingen (“*restoration targets*”) zouden worden vooropgesteld.

Daarnaast is er de voorbereiding van de uitgestelde COP15 van de Biodiversiteitsconventie (oktober 2021). Er moeten raadsconclusies komen ter voorbereiding hiervan.

Er is een nieuwe Europese bossenstrategie aankomende, voorbereid door DG AGRI, maar deels ook bij DG LEEFMILIEU.

Horizontale dossiers

Momenteel wordt nog gesproken over het voorstel van 8ste Milieuactieprogramma. Dat is verschenen op 14 oktober 2020 en bevat verschillende verwijzingen naar de EU Green Deal. Het zal gelden vanaf het moment van vaststelling tot 2030. De algemene raadsbenadering zou worden vastgelegd op de Raad Leefmilieu van 18 maart 2021.

Op tafel ligt ook een herziening van de Aarhus-verordening, verschenen in september 2020. Ook hier wil het Voorzitterschap een akkoord bekomen tussen Raad en Parlement.

Inmiddels is het een klassieker dat de Raad Leefmilieu ook in de lente een debat voert over de vergroening van het Europees semester. Hierbij zal deze keer extra aandacht uitgaan naar de plannen voor herstel en veerkracht. Hierin moeten de Lidstaten uiteenzetten hoe zij de middelen van het Fonds voor Herstel en Veerkracht zullen inzetten, waarbij minstens 37% moet gaan naar groene prioriteiten en projecten.

Data Raden Leefmilieu

De data van de volgende bijeenkomsten zijn 18 maart, 23 april (informeel) en 21 juni. Volgens de geldende toerbeurtregeling zal dit semester Brussels minister Alain Marron voor België het woord voeren.

Vraagstelling

- Aarhus-verordening. ... De aanleiding is dat de Europese Unie in gebreke werd gesteld in het licht van het Aarhus-Verdrag. Een van de hoofdwijzigingen betreft een verbetering van de mogelijkheid voor verenigingen en burgers om milieu-informatie te bekomen.
- Afvaltransport. ... De herziening van de EVOA-verordening moet bezien worden in de context van het actieplan circulaire economie, met name het streven om meer (secundaire) grondstoffen in de EU te houden. Ook een afstemming van de Europese regelgeving met het Verdrag van Bazel is aan de orde. Men beoogt een betere implementatie en controle van het afvaltransport, o.m. via de inzet van digitale middelen. Recent liep hierover een publieke consultatie en de *roadmap* (met meer details) kan nog op de website van de Europese Commissie worden bekeken.
- Klimaatdoel 2030, welke richting gaat het uit, -56%, -57%, ...?. ... Het gaat om een spel tussen twee wetgevende instellingen. Het Europees Parlement beslist bij een gewone meerderheid, terwijl in de Raad een gekwalificeerde beslissing nodig is. In de Raad was er een consensusbeslissing tussen de staats- en regeringsleiders (-55%), in het Parlement was er een nipte meerderheid (-60%). De Raad zit dus het meest vastgepind op de eigen positie. Men zal dus wellicht naar andere wegen moeten kijken om het compromis te vinden.

Het Actieplan Circulaire Economie, Werner Bosmans, policy officer duurzame productie, producten en consumptie, Europese Commissie

10:05 tot 10:30u

Algemeen

Werner Bosmans wijst op de **algemene bedoeling**: te komen tot een economie die zowel klimaatneutraal is, hulpbronnefficiënt als competitief. Wat is een circulaire economie, in dit opzet? Het gaat erom de waarde van materialen en hulpbronnen zo lang mogelijk te behouden in de processen van de economie, en ook om de hoeveelheid afval zo laag mogelijk te houden. Er zijn verschillende mogelijkheden. De belangrijkste is preventie: het niet hebben van bepaalde impacts of ook het niet hebben van bepaalde productieprocessen, waarna ook de andere stappen hergebruik, herstel, remanufacturing/refurbishing en recyclage, in die opvolging, belangrijk zijn, zie de 'cirkels' van de [figuur van de Ellen McArthur Foundation](#).

Met de 35 acties die het plan telt, richten we ons op de **volledige productlevenscyclus**: (1) het Sustainable Product Initiative richt zich op het ontwerp van het product, (2) voorts is er een aanpak voor de belangrijkste waardeketens (de "*key value chains*") en (3) ten derde is er dus het streven naar minder afval en meer waarde. Het gaat niet alleen om de acties op zich; er is ook een grote verwevenheid met het **Europese Herstelplan**. Enerzijds is er *Next Generation EU*, in het kader waarvan 750 miljard euro zal worden opgehaald op de financiële markt en waarbij Europa zijn hefboom zal gebruiken. Anderzijds is het Meerjarig Financieel kader goedgekeurd, met een looptijd tot 2027. Aldus ontstaat een grote reeks mechanismen om projecten en initiatieven te nemen. Ook de stakeholders kunnen vele initiatieven nemen.

Wat is er tot nog toe gebeurd? (1) Voor het behoud van de natuurlijke rijkdommen is de introductie van de **Biodiversiteitsstrategie** belangrijk. (2) **Farm to Fork** heeft een heel duidelijke link zowel met biodiversiteit als met circulaire economie, en deze strategie richt zich op het verduurzamen van

voedselsystemen. (3) Om een renovatiegolf te ondersteunen en hierbij circulaire principes toe te passen werd een **Renovation Wave** Strategie gelanceerd. (4) Er is een **Chemische Strategie** voor Duurzaamheid uitgebracht om ervoor te zorgen dat chemicaliën veilig en duurzaam zijn.

Er is ook een specifiek initiatief uitgebracht voor **batterijen**. Het aandeel van herbruikbare batterijen moet stijgen. Er komen doelstellingen om het aandeel hergebruikte materialen (recycled content) te doen toenemen, doelstellingen voor inzameling en recyclage. Er zal over gewaakt worden dat gebruikte batterijen ook daadwerkelijk verzameld worden. En er zal een batterijen-dataruimte en batterijen-paspoort komen voor informatie-uitwisseling.

Initiatief duurzame producten

Misschien wel het belangrijkste initiatief is het *Sustainable Products Initiative*, gericht op het vormgeven van producten. De basis is de **Ecodesign Richtlijn**, die, eerst alleen gericht op energieproducten, al uitgebreid is geworden naar energiegerelateerde producten. Nu gaan we het toepassingsgebied verder uitbreiden naar **virtueel alle producten**, en niet alleen naar energie kijken, maar naar alle aspecten die verband houden met duurzaamheid, circulariteit, Een dynamisch schema o.b.v. diverse **duurzaamheidsprincipes** wordt stelselmatig uitgewerkt, en tegen het einde van het jaar volgt hierover een voorstel. Het betreft een ontzettend **grote agenda**.

Waar gaat het over? Over het verbeteren van de levensduur (herbruikbaarheid, herstelbaarheid en mogelijkheden tot upgrade); het terugdringen van gevaarlijke stoffen; het terugdringen van vroegtijdige veroudering; het stimuleren van *product-as-a-service*; van digitalisering verwacht men een ondersteunende rol. De eerste **waardeketens** waarnaar men zal kijken zijn elektronica, ICT, textiel, meubelen en intermediaire producten zoals staal, cement en chemicaliën.

Er wordt ook naar de **consument** gekeken. De consumentenwetgeving zal worden veranderd, zodat de consument degelijke en relevante informatie ontvangt op het moment van aankoop: m.b.t. levensduur, herstelbaarheid (bv. zijn er wisselstukken voorhanden?). Er komt een “recht op herstel(baarheid)”. Bedrijven die “groene claims” publiek maken, zullen dit moeten onderbouwen via de milieuvoetafdruk-methode. In bepaalde wetgeving komt er ook een verplichte opname van criteria van Groene Openbare Aanbesteding en doelstellingen. Ook de rapportering moet beter.

De belangrijke waardeketens

Deze werden gekozen op basis van hun milieu-impact en circulariteitspotentieel. Voor de volgende vier volgen dit jaar initiatieven.

Waardeketen **elektronica**. Er komt een Circular Electronics Initiative, wat vooral gericht zal zijn op de levensduur hiervan. Verder ook de introductie van een gemeenschappelijke lader en het verkennen van EU-wijde terugneemschema's voor oude telefoons, tablets en laders.

Waardeketen **verpakking**. De bestaande richtlijn wordt verbeterd, met het oog op minder afval en over-verpakking, het stimuleren van ontwerp voor hergebruik en recycleerbaarheid (plastic en andere materialen). Het is allerm minst eenvoudig om hier de juiste, passende regels te formuleren.

Waardeketen/product **plastic**. De Plastics Strategy wordt verdergezet: er komen maatregelen i.v.m. microplastic, via REACH en andere initiatieven. Er komt een beleidskader voor biobaseerde, bio-degradeerbare (in open natuur) en composteerbare (eerder in een industriële setting) kunststoffen: waar dragen deze bij tot het milieu en waar niet? Tenslotte komen er diverse uitvoeringsmaatregelen voor de Richtlijn Plastic voor eenmalig gebruik.

Waardeketen **textiel**. Hier is er nog een grote ecologische voetafdruk. Men wil zowel sorteren, hergebruik als de recyclage van textiel bevorderen. Wereldwijd wordt slechts 1% gerecycleerd. Ook wilt men mogelijke nieuwe circulaire businessmodellen de juiste omkadering geven.

Minder afval, meer waarde

Eerst en vooral wil men **afval vermijden**, dan de omzetting ervan in **hoogwaardige grondstoffen**, met ook het **terugdringen van afvaluitvoer** naar derde landen waar de verwerkingscondities niet optimaal zijn. Bij het eerste worden verbeteringen beoogd in het systeem van Uitgebreide Producentenverantwoordelijkheid (UPV). Bij het tweede wordt gemikt op het ontwikkelen van chemicaliën die duurzaam en veilig zijn 'by design' en ook op het verminderen van de aanwezigheid van gevaarlijke stoffen. De uitvoer van afval is al wat verminderd omdat vele landen ons afval nu weigeren. Ook kan niet-gesorteerd nog maar moeilijk uitgevoerd worden door een verandering in het Basel-Verdrag. Dit zal op zijn beurt een verdere aanpak van de afvalcriminaliteit vergen.

Monitoring

Voor het monitoren van de voortgang zal men: (1) gebruikmaken van het Europese semester; (2) het bestaande monitoringkader voor de circulaire economie actualiseren en (3) verder werken aan indicatoren voor het gebruik van natuurlijke rijkdommen (materialen- en consumptievoetafdruk).

De rol van stakeholders

Het zou goed zijn als alle betrokkenen zich zouden inschrijven in de dynamiek die leidt tot circulaire economie. Daartoe is er een stakeholder-platform opgemaakt, die per [website](#) bereikt kan worden.

Vraagstelling

Voedingsproducten – vallen die ook onder de ecodesign-operatie? ... In eerste instantie niet; het is moeilijk om circulariteit (herstel, hergebruik, ...) in zijn enge definitie op voedsel toe te passen, maar het is wel nodig om de voedselsystemen circulair te maken en dat is voorzien in Farm-to-Fork.

Bouwsector? ... Er zijn diverse zaken gepland, zoals de Renovation Wave. Geweten is dat de constructie van wegen en gebouwen een groot aandeel heeft in de ecologische voetafdruk van de maatschappij. Er worden dus initiatieven genomen om meer circulariteit te bekomen, waaronder het vernoemde indicatorensysteem "Level(s)", dat aangeeft hoe duurzaam een project wordt.

Europese standaarden? ... Er zijn al veel standaarden, zowel deze van de betrokken sectoren en organisaties, als vergelijkbare normen die wettelijk zijn vastgelegd.

Initiatieven ter financiering van duurzame projecten. ... Zie het Europese meerjarig budget. Zie ook het initiatief van de green taxonomy, waarbij sectoren gekwalificeerd worden o.b.v. hun "groen" karakter. Al bij al blijft de nationale en regionale overheid het kanaal voor dergelijke financiering.

Kansen en uitdagingen voor Vlaanderen, Lieze Cloots, hoofd internationaal beleid, OVAM

10:30 tot 10:50u

Algemeen

Lieze Cloots vangt aan met een reeks dankwoorden, niet in het minst aan de vorige spreker voor het onder de aandacht brengen van het stakeholderplatform. Met dit initiatief wordt er een kans geboden om in contact te komen met gelijkgestemde partners in de Europese Unie en *best practices* uit te wisselen. Haar taak is het om uiteen te zetten hoe Vlaanderen tot nog toe aan de slag is gegaan met circulaire economie, en welke kansen er zich nu aandienen. Op Europees niveau heeft de Green Deal een reeks initiatieven gegenereerd om te komen tot een circulaire economie, en één die er nog niet vernoemd is, is de door de Europese Commissie uitgebrachte Industriestrategie. Aan de basis van al die initiatieven ligt het opzet om Europa klimaatneutraal te maken; circulaire strategieën worden in dit verband een belangrijke rol toegedicht. Welke stappen heeft Vlaanderen al gezet om die link te leggen. Uit onderzoek blijkt dat in Vlaanderen ongeveer 60% van de broeikasgasemissies verbonden is aan materiaalgebruik. Vandaar de keuze om in het Vlaams Energie- en Klimaatplan 2030 alvast een aantal afval- en materiaalgerelateerde doelstellingen op te nemen: restafval, bedrijfsafval en verbranding -25%; toename recyclage tot 77,5%. Ook werd een nieuw richtsnoer geïntroduceerd, nl. een vermindering van de materialenvoetafdruk van de Vlaamse consumptie met 30%. Dit betreft een grote uitdaging voor alle stakeholders, en vereist de inzet van circulaire strategieën.

Waar zet Vlaanderen op in?

Om de uitdaging aan te kunnen, heeft de Vlaamse Regering afgelopen zomer beslist om de bestaande structuur "Vlaanderen Circulair" te hertekenen, met behoud van het principe van betrokkenheid van alle stakeholders (= de maatschappelijke vijfhoek). Er zijn nu zes inhoudelijke domeinen afgebakend en aangemerkt als zeer belangrijk: (1) circulair bouwen, (2) chemie en kunststoffen, (3) waterkringlopen, (4) bio-economie, (5) voedselketen, (6) maakindustrie (textiel, batterijen, elektronica, meubels, ...). Deze domeinen zien we ook weerspiegeld in de Europese prioriteiten. Alle hebben ze te maken met grote kansen en/of met grote drukken. In de komende maanden gaan de partners van Vlaanderen Circulair werkgenda's opstellen voor deze zes thema's en engagementen aangaan. In de afgelopen jaren zijn er al heel wat publieke middelen geïnvesteerd om te experimenteren op het terrein, met pioniers oplossingsrichtingen te zoeken. We zetten dit verder, maar tegelijkertijd zijn we in een fase van opschaling gekomen, van een brede uitrol en verankering van deze oplossingen bij het brede publiek. Hiertoe zijn er zeven hefboomen: (1) beleidsinstrumenten, (2) circulair aankopen, (3) communicatie, (4) onderzoek, (5) innoveren en ondernemen, (6) financiering en (7) jobs en skills.

Voorbeelden

Hefboom beleidsinstrumenten. Om preventie en hergebruik te stimuleren zou er wat verpakkingen betreft met de producenten en distributiesector gestreefd worden naar een engagement in de zin van een Green Deal. Tot nog toe hebben we in Vlaanderen een omzeggens uniek traject gelopen met de kringloopwinkels, met als doel op 7kg per inwoner te verkopen via dat circuit. Moeilijkheden bij deze hergebruiksdoelstelling zijn dat de producten soms te weinig robuust

zijn, en dat de meer bruikbare producten via andere circuits de ronde doen. Ook Europees, in het kader van de Kaderrichtlijn Afval, zal dit aspect van hergebruik verder worden bekeken.

Productnormering is een cruciaal instrument. Binnen België is dit in eerste instantie een zaak voor de federale collega's, en de uitdaging is hier om een goede samenwerking te bekomen.

Voor **UPV** wordt er een verbreding (bv. recent voor matrassen, maar ook textiel – Europees) nagestreefd, evenals een verdieping (inbreng van meer zwerfvuilkosten, eco-modulatie, waarbij een gesprek wordt beoogd over industriële verpakkingen). Meer diepgaand wordt er gekeken naar het juridisch kader voor nieuwe businessmodellen, zoals een model van *producer ownership*. Ook dit betreft een discussie die zeker ook Europees opgenomen moet worden.

Ook is er de zorg om een markt tot stand te doen komen voor recyclaat, rekening houdende met de strengere normen voor transport van afval, als gevolg van het Verdrag van Basel. Als gevolg van de China Ban bleven heel wat kunststoffen geblokkeerd in Vlaanderen. Minister Demir heeft dit omgedraaid door te streven naar **Vlaanderen als recyclage hub**. Het gaat eigenlijk om een aanbodstrategie, waar het creëren van een afzetmarkt (de vraagzijde) nog een uitdaging blijft. Veel zal ook afhangen van hoe productnormen worden vormgegeven. Maar voor ons is het instrument van het aankoopbeleid cruciaal.

De Vlaamse Green Deal circulair **aankoopbeleid** wordt enerzijds Europees verder uitgerold, en anderzijds wordt er gestreefd naar verankering van bepaalde aspecten van dat aankoopbeleid (opleggen recyclaat afvalzakken, herbruikbare bekertjes, mogelijk ook recyclaat in bouwmaterialen).

Als laatste is er de **hefboom financiering**. Er moet een meer waardegedreven cultuur voor investeringen ontstaan. De taxonomy zou hierbij kunnen helpen. De huidige risico-aversie moet tegengegaan worden. Het Europees potentieel moet voluit benut worden. Maar ook hier is een intra-Belgische afstemming cruciaal, rond financiering en mogelijks ook rond fiscale instrumenten.

Algemene conclusie

Waar we nood aan hebben is opschaling en is samenwerking.

Vraagstelling

Zal de link tussen het energie- en het circulaire-economiebeleid worden versterkt? ... Een terechte vraag, er worden zeker linken gelegd. Dit kan op verschillende fronten en binnen verschillende sectoren, bv. de bebouwde omgeving, de bouwsector. Naast de huidige focus op het energie-efficiënt renoveren moet er meer aandacht uitgaan naar materiaalefficiëntie. Vandaar de TOTEM-tool, die de milieu-impact van een gebouwontwerp in kaart brengt. Het ideale zou zijn dat zo'n tool wordt ingezet om naast het energiepeil ook te voorzien in een materialenpeil van een gebouw.

UPV voor textiel – enkel voor het Vlaamse niveau? ... Wat OVAM betreft is dit zeker en vast een discussie waard op het Europese niveau. Er grijpt een aftastend proces plaats, in aanloop naar de Europese strategie. De sector is in zwaar weer gekomen door de crisis, een punt dat zeker ook zal meegenomen worden in het licht van het uitbouwen van Vlaanderen als recyclagehub.

Welke calls zitten er aan te komen? ... Er is recent een call afgerond die ging rond bouw. Er moet ook veel aandacht besteed worden aan wat er Europees gebeurt.

Concrete doelstellingen voor het gebruik van recyclaat en het verminderen van verbranden en storten van afval? ... Zowel op Europees als op Vlaams niveau zijn voor een aantal van deze aspecten

doelstellingen (zie hierboven). Wat de inzet van recycelaat betreft werd het voorbeeld gegeven van de afvalzakken, er loopt ook onderzoek voor bouwmaterialen. Productnormering komt de federale overheid toe, Vlaanderen gaat over de gebruiksnormen, dus een goede samenwerking is belangrijk.

Paneldebat, o.l.v. Helga Van der Veken, *senior advisor* duurzaamheid, KBC Bank

10:50 tot 11:20u

Panelleden: Werner Bosmans (EC), Lieze Cloots (OVAM), Sofie Bracke (adviseur Circulaire Economie en Duurzame Ontwikkeling, Essenscia), Karl Vrancken (onderzoeksleider duurzaam materialenbeheer, VITO), Joren Verschaeve (beleidsmedewerker circulaire economie, HERWIN)

Vraag 1: Vraag aan de overige panelleden om zich kort voor te stellen en wat zij /hun organisatie vinden waar Vlaanderen moet op inzetten inzake circulaire economie

SOFIE BRACKE werkt bij **Essenscia**, de bedrijfsfederatie die de chemische industrie in België vertegenwoordigt. Het betreft een heel brede industriële sector: van farma, bio-tech, kunststofproducenten tot de basischemie die essentiële bouwstenen levert aan diverse waardeketens (transport/*automotive*, bouw, verpakkingen, medicijnen, ...). In het licht van de Covid-crisis is reeds gebleken hoe essentieel de sector is: de productie heeft nooit echt stilgelegen. 95% van de producten op de Europese markt heeft een link met chemische stoffen of processen. Omwille van deze grote verantwoordelijkheid neemt men graag ook engagement op, o.a. in Vlaanderen Circulair. Vlaanderen beschikt over een aantal troeven: op het vlak van inzameling en recyclage van afval, OVAM als circulair *frontrunner* binnen Europa, een sterk geïntegreerde chemische cluster in de haven van Antwerpen, Nu is er nood aan meer focus, meer oplossingsgericht werken vanuit de overheid om aan de reeds gekende barrières te werken. Deze bevinden zich op de raakvlakken tussen zowel thematische beleidsdomeinen als bevoegdheden, bv. afval- en productwetgeving. We verwachten daar van de overheid ook een beetje meer 'out of the box'-denken, een faciliterende opstelling, overleg met de betrokken sectoren, zodat investeringen kunnen gebeuren en we effectief naar tastbare resultaten kunnen gaan. De analyse is er, we weten waar we moeten aan werken; nu is het zaak om de benodigde investeringen, bv. inzake recyclage bij ons, concreet te maken.

KARL VRANCKEN is onderzoeksleider duurzame materialen bij **Vito** en ook deeltijds professor circulaire economie aan de Universiteit van Antwerpen. Als Vito is men ook heel sterk betrokken bij alles wat rond circulaire economie gebeurt op Vlaams en Europees vlak: als drijvende kracht mee achter Vlaanderen Circulair, maar ook als coördinator van het *European Topic Centre on Waste and Materials in a Green Economy* (ETC/WMGE), dat voor het Europees Milieuagentschap de vordering van de circulaire economie opvolgt. Verwijzend naar de voorgaande presentaties stelt de spreker vast dat er reeds heel veel gebeurt op het vlak van circulaire economie, en dat we er ook al vele jaren mee bezig zijn. Het is nu inderdaad tijd voor opschaling. We hebben veel circulaire bedrijven, maar het zijn vaak KMO's en lokale kleinschalige initiatieven. De tijd is echt wel rijp dat ook de grotere bedrijven, de multinationals die in Vlaanderen actief zijn, de circulaire economie omarmen. Niet alleen door recyclagedoelstellingen te formuleren en meer *recycled content* in hun producten op te nemen, maar ook door verder na te denken hoe ze een circulair businessmodel kunnen op poten zetten. Een grote uitdaging, want het vergt een andere manier van samenwerken, een andere manier van kijken naar je klant, een nood aan andere marktspelers, ... Het is aan die uitdagingen dat we samen met de stakeholders willen werken.

JOREN VERSCHAEVE is beleidsmedewerker circulair ondernemen bij **HERWIN**, het collectief van sociaal-circulaire ondernemers in Vlaanderen. Een rode draad doorheen het lidmaatschap van deze werkgeversfederatie is dat er consequent een koppeling wordt gemaakt tussen een sociale en een circulaire economie. Onze leden bieden mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt een circulaire job op maat aan, met als doel hen te activeren en opnieuw in te schakelen in de arbeidsmarkt. Een bekend voorbeeld zijn de kringwinkels (hergebruik en herstel) in Vlaanderen. Wat HERWIN betreft moet Vlaanderen de lat op het vlak van circulaire economie bijzonder hoog leggen. We moeten niet alleen streven naar een circulaire, maar naar een sociaal-circulaire economie, een economisch model i.f.v. de noden van planeet en samenleving (cfr. de “*doughnut-economie*”). De overheid zit op een enorm interessant scharnierpunt, er is een enorm politiek momentum, om een aantal zaken gezamenlijk aan te pakken. De Vlaamse overheid wil inzetten op een duurzame circulaire economie, wil een tewerkstellingsgraad realiseren van 80%, mikt op een veerkrachtige, inclusieve en solidaire samenleving, De transitie naar een circulaire economie is daar een enorme hefboom voor en geen doel op zich. De reden hiervoor is dat een circulaire economie grondstoffen, die vandaag verspild worden, zal omzetten in arbeid. Voor de sociale circulaire economie heeft HERWIN berekend dat er op middellange termijn 100 000 bijkomende tewerkstellingsplaatsen kunnen bijkomen; de impact op de volledige Vlaamse economie is nog vele malen hoger. Men pleit voor een holistische benadering van de transitie, waarbij men vanuit de verschillende beleidsdomeinen en -niveaus de koppen bijeensteekt om de transitie aan te wenden om te komen tot een nieuw economisch model i.f.v. de noden van planeet en samenleving.

Vraag 2: Vraag aan de vertegenwoordiger van de Commissie, Werner Bosmans, wat hij als de belangrijkste uitdagingen ziet voor Vlaanderen.

Als frontrunner voor heel wat zaken bevindt Vlaanderen zich deels in een mooie startpositie; het is al een tijd geleden dat Vlaanderen inzag dat het waardevol is om afval opnieuw als grondstof te proberen gebruiken. Vlaanderen zet daar volop op in. De volgende stap is het kijken wat je met de producten kan doen. Zoals Karl en Lieze aangaven is het nu zaak om te streven naar opschaling van de nieuwe circulaire businessmodellen. Het is heel moeilijk om uit een bestaand denkkader te stappen, maar absoluut wel nodig. Mijn basisstelling is dan ook: “*Vlaanderen zit bij de frontrunners, blijf daar niet zitten!*” Wacht niet totdat de anderen jullie ingehaald hebben; een frontrunner zijn biedt jullie in veel opzichten ook een competitief voordeel in de wereld, want “*duurzaamheid is business!*”: burgers en consumenten verwachten dat ook.

Vraag 3: Vlaanderen doet het dus al goed op het vlak van recyclage, maar wat de meer binnenste cirkels betreft is er het aanvoelen dat er nog een versnelling hoger kan geschakeld worden. Hoe zou Vlaanderen daar vooruitgang kunnen in boeken?

JOREN VERSCHAEVE (HERWIN). Het is inderdaad nodig om een versnelling hoger te schakelen. De transitie zal niet slagen indien niet ook herstel, hergebruik, delen, ecodesign, enz. ... bovenaan de politieke agenda komen te staan, met bijbehorende ambitieuze beleidsdoelstellingen. Het Vlaamse Regeerakkoord bevat terecht heel wat ambities op het vlak van de buitenste cirkel. Zo wil Vlaanderen de recyclagehub van Europa worden en worden er een aantal flankerende kwantitatieve *targets* geformuleerd. Wat de binnenste cirkels betreft zien we wel een aantal verwijzingen naar herstel, hergebruik, ... maar het ontbreekt daar aan duidelijke doelstellingen/kaders/ambities die richting en sturing kunnen geven aan het beleid. Wat ons betreft is dit essentieel om vooruit te kunnen. Voor een stuk vloeit dit voort uit het gebrek aan

doelstellingen hieromtrent op Europees niveau, maar als Vlaanderen binnen Europa koploper wil worden inzake circulaire economie, moet men hierop niet wachten. De doelstellingen die we daar zelf formuleren kunnen we als koploper vervolgens actief uitdragen binnen Europa.

KARL VRANCKEN (Vito) vindt dat er veel aandacht moet uitgaan naar dit soort van activiteiten. Vlaanderen heeft reeds veel goede en succesvolle voorbeelden van KMO's (JuuNoo, Rotor, NNOF, ...) die zich specifiek richten op hergebruik. Een NNOF bv. stelt op hun terrein nog geen concurrentie te ondervinden in Vlaanderen, en vinden dat eigenlijk jammer. Dus ja die sector kan zeker nog een stap vooruit. Voorts is het ook zo dat er in het licht van die binnenste cirkels nog te vaak productgericht wordt gedacht. Dit zien we ook in het actieplan. Nog te weinig aandacht gaat uit naar dematerialisatie op zich: we moeten durven nadenken hoe we minder materialen gaan gebruiken, en niet enkel het materiaal dat er is willen hergebruiken. Hoe kunnen we diensten opzetten op een punt waar er nu heel veel producten zijn. Dit blijft vooralsnog een blinde vlek. Als we kijken naar de groeiende wereldbevolking, dan zal zelfs bij een toename van recyclage en hergebruik het materiaalgebruik nog verder toenemen. Ook die curve moet afgevlakt worden.

SOFIE BRACKE (Essenscia) geeft aan dat men als sector, die basismaterialen levert aan andere waardeketens van wie de producten hergebruikt zullen worden, hierbij eerder onrechtstreeks betrokken is. We moeten vermijden in een verhaal terecht te komen waarbij de ene strategie als beter wordt aangemerkt dan de andere, het is geen kwestie van een ladder, we zullen alle strategieën nodig hebben: hergebruik, remanufacturing, maar ook recyclage. We moeten af van het "afvaldenken" en meer kijken naar de mogelijkheden van duurzaam materiaalgebruik. Als dit gepaard kan met minder materiaalgebruik, des te beter. Maar de materialen die we nodig hebben moeten we duurzaam en efficiënt inzetten (i.e. minder primaire materialen, minder denken in termen van afval). Op dit vlak moet het beleid zeker nog vooruitgang in boeken. Wat de herziening van de EVOA-verordening tenslotte betreft, moet men naast het verbod van export van niet-gesorteerde kunststoffen ook kijken naar de import van materialen. Als we de ambitie hebben een recyclagehub in Europa te worden, dan moet het materiaal vlot kunnen getransporteerd worden.

LIEZE CLOOTS (OVAM) vindt het belangrijk om aandacht te geven de binnenste cirkels, omwille van de redenen die Joren Verschaeve meegaf. Op dit moment wordt hieraan wat te weinig handen en voeten gegeven. Een doelstelling kan een drijvend effect hebben om een sector naar voor te helpen. Maar het is inderdaad belangrijk om ruimer te beginnen denken rond die binnenste cirkels dan louter in termen van hergebruik en in de specifieke context van kringloopwinkels (bv. ook online ontwikkelingen). We moeten ook kijken naar de mogelijkheden die totaal andere businessmodellen bieden om aan preventie te doen. "Meten is weten" is in dit opzicht belangrijk en het steunpunt werkt daarop: bv. het in kaart brengen van hergebruik in brede zin in Vlaanderen. Dit kan ons helpen om stappen vooruit te zetten. Een tweede punt betreft de rol van lokale besturen. Omdat zij dicht bij de burger-consument staan, kunnen zij de belangrijke rol van toeleider naar die verschillende nieuwe types van consumenten (delen, herstel, hergebruik) opnemen.

Vraag 4: De COVID-19-crisis heeft duidelijk gemaakt dat onze toeleveringsketens snel overhoop kunnen worden gehaald. In die zin kan het interessant zijn de circulaire economie, en dan vooral korte-keten-circulariteit, een extra boost te geven. Nu in de herstelcontext zowel Europa als Vlaanderen een duurzame, veerkrachtige circulaire economie aanwijzen als het toekomstige pad, hoe kunnen we die transformatie versnellen? Een en ander kwam reeds aan bod, maar hoe kunnen we versnellen?

KARL VRANCKEN (Vito). Tijdens de eerste golf van de Covid-crisis heeft Vito samen met Vlaanderen Circulair een enquête afgenomen bij bedrijven om na te gaan of er een verschil is tussen bedrijven die circulaire strategieën toepassen en bedrijven die dat minder doen. Hieruit bleek dat ‘circulaire bedrijven’ zich veerkrachtiger tonen bij onverwachte grote disrupties van de markt en van de toevoerketens. Omdat circulaire bedrijven typisch minder afhankelijk zijn van heel lange toevoerketens, dichter bij hun klanten staan, reeds meer genetwerkt zijn vanuit hun businessmodel en daardoor gemakkelijker plotse wijzigingen kunnen opvangen. Het is belangrijk om te beseffen dat het beschikken over veerkracht op de korte termijn een heel belangrijk element wordt m.h.o. op een duurzame bedrijfsvoering op lange termijn. Gelet op de druk van de klimaatcrisis, zullen er meerdere van die onverwachte gebeurtenissen volgen. Dit betrof een eerste relatief beperkte bevraging. Samen met o.a. de SERV bekijken we nu om dit aspect mee te nemen in verdere bevragingen bij de Vlaamse en Belgische bedrijven. Hieruit kan meer inzicht ontstaan ter ondersteuning van de benodigde opschaling.

SOFIE BRACKE (Essenscia) wijst op het verschil tussen de korte operationele steun die aan bedrijven wordt gegeven om de COVID-crisis te overbruggen en de strategische langetermijnsteun. De laatste moet uiteraard gealigneerd worden met de gedeelde langetermijndoelen inzake klimaatneutraliteit, duurzaamheid en circulariteit. Als sector ziet men daarvoor een aantal kansrijke topics, bv. circulaire koolstof, waarbij CO₂, dat als emissie nu een klimaatprobleem vormt, als grondstof de *feedstock* van de chemie kan verduurzamen. Gelet op het unieke geïntegreerde karakter van de industriële cluster in de Antwerpse haven vormt dit een enorme investeringsopportunity (CO₂-backbone/pijpleidingen). Voorts is chemische recyclage van kunststoffen een schakel die zal helpen om de kunststofmateriaalstroom te sluiten, dus ook daar heel wat opportuniteiten. Tenslotte is het verduurzamen van de energiebevoorrading cruciaal, want in alle scenario's/ businessmodellen blijft energie onontbeerlijk.

JOREN VERSCHAEVE (HERWIN) sluit zich aan bij een aantal zaken die reeds gezegd zijn. Het is inderdaad belangrijk om in te zetten op de ontwikkeling van een aantal technologieën. Een belangrijk puzzelstuk vandaag is echter ook dat van bijkomende tewerkstelling, in het bijzonder tewerkstelling waarin de overheid een initiërende/faciliterende rol kan spelen. Vlaanderen heeft een aantal instrumenten in handen om de transitie te versnellen, bv. inzetten op bijkomende sociale tewerkstelling, opleidingen, een vorm van lastenverlaging ... omwille van het arbeidsintensievere karakter van de binnenste cirkels van die circulaire economie. Technologieën zijn belangrijk en zullen altijd een deel zijn van de oplossing vormen. Maar wetende dat heel wat mensen het vandaag moeilijk hebben op de arbeidsmarkt en dat de binnenste cirkels niet altijd rendabel zullen zijn omdat een aantal kosten nog te vaak geëxternaliseerd worden naar de samenleving, mag het geen taboe vormen dat de overheid, voor een aantal strategische plekken, een stuk sturend inzet op bijkomende tewerkstelling.

LIEZE CLOOTS (OVAM) kijkt ook naar de Europese middelen die we (zullen) kunnen inzetten om uit die crisis te geraken en voluit die circulaire economie uit te rollen. Een belangrijk aandachtspunt

binnen deze context lijkt haar de vraag hoe we die middelen zo kunnen inzetten dat structurele afstemming en samenwerking hieruit voortvloeit: 1) op het lokale niveau, waar kennis wordt uitgewisseld, waar lokale partners elkaar vinden, om projecten op te zetten, ... en 2) idem, maar dan intra-Belgisch met de verschillende bevoegde overheden, en specifiek gericht op dat beleidsinstrumentarium dat veel van de vermelde punten raakt: technologie, tewerkstelling, financiering, fiscaliteit, productnormering, enzovoort.

Vraag 5: De laatste vraag gaat over rechtvaardigheid en inclusiviteit van de transitie. Europa legt er nogal de nadruk op, maar dit kan op heel veel verschillende dimensies gezien worden. Hoe kunnen we er in Vlaanderen voor zorgen dat er draagvlak is voor die groene transitie? Hoe zorgen we ervoor dat iedereen mee is in dit verhaal?

Voor **SOFIE BRACKE (Essenscia)** is samenwerking in deze cruciaal. Niemand kan die uitdagingen alleen oplossen en er loopt al heel wat, zoals Vlaanderen Circulair waar we de komende periode verder intensief zullen aan meewerken. Voorts is het dus ook belangrijk om in dit stadium geen strategieën uit te sluiten. Het is een EN-EN-EN-verhaal, we moeten alle strategieën bundelen willen we die significante positieve impact realiseren. Om iedereen aan boord te houden m.h.o. op het nodige draagvlak, is het zeer belangrijk ook om bij het nemen van beleidsmaatregelen steeds te kijken of er voor iedereen betaalbare alternatieven voorhanden zijn. Eerder is reeds gebleken dat wanneer bepaalde zaken worden verboden of moeilijker gemaakt, en er is geen alternatief beschikbaar, dat de mensen dan in opstand komen. Uiteindelijk wil iedereen zijn behoeftes kunnen voorzien (transport, huisvesting, kleding, ...).

Volgens **JOREN VERSCHAEVE (HERWIN)** moeten we er te allen tijde over waken dat bij mensen niet het beeld ontstaat dat de transitie hun positie in de samenleving schade zal berokkenen, dat ze uit de boot dreigen te vallen. Twee elementen zijn hierbij voor hem belangrijk. Ten eerste is het dus belangrijk om te wijzen op het tewerkstellingspotentieel van de circulaire economie. In alle segmenten van de arbeidsmarkt zijn de resultaten van de simulaties gunstig. Ten tweede is het belangrijk om via een aantal strategische thema's of beleidsagenda's aan te tonen dat de transitie in eenieders belang is en dat dit geen "ver-van-mijn-bed-show" is dat alleen relevant zou zijn voor bedrijven. Jorn geeft het voorbeeld van EEA, bv. een laptop/smartphone, waarvoor een aantal studies hebben aangetoond dat deze in principe een langere levensduur kunnen hebben. Indien de overheid daar mee kan voor zorgen, kan dit ook leiden tot een breder draagvlak bij de bevolking.

Voor **KARL VRANCKEN (Vito)** is de finaliteit van circulaire economie niet om te komen tot een gesloten, lokaal, circulair, protectionistisch handelssysteem. De finaliteit is duurzaamheid, dat we alleen maar kunnen realiseren in een open economie die heel veel aandacht heeft voor Noord-Zuid-samenwerking. Dit is een element dat in dit soort van debatten vaak wordt vergeten. Als we bv. nadenken over een circulair textielsysteem, moeten we ook nadenken over de mogelijke impact daarvan op het huidige wereldwijde textielsysteem. Veel mensen in het Zuiden hangen hiervan vandaag af. Ook hiervoor moeten oplossingen komen. Inclusiviteit in deze context moet dus ook steeds gepaard gaan met internationale actie, vormgegeven vanuit het oogpunt van wereldwijde solidariteit. Het is vanuit dit oogpunt dat Vito vandaag in verschillende regio's ondersteuning biedt bij het opzetten van projecten, beleidsontwikkeling, ... (bv. in Azië, Afrika, het Midden-Oosten, ...).

LIEZE CLOOTS (OVAM) voegt nog twee puntjes toe. Een klassieker volgens haar, maar nog steeds relevant, is bewustmaking/sensibilisering. Het is en blijft zeer belangrijk om als overheid goed uit te leggen waarom men bepaalde maatregelen neemt: dat dit gebeurt om de toekomst van onze

(klein)kinderen leefbaar en aangenaam te houden, Een ander aspect is inderdaad betaalbaarheid. Als je daar begint over na te denken, moet men ervoor zorgen dat de circulaire modellen even competitief worden als de lineaire. Dan kom je al gauw terecht in het debat over het doorrekenen van externe kosten in productieprocessen, producten, ... wat breder gaat dan louter deze vraagstelling, maar het hier zeker wel mee verbonden. Om iedereen mee te krijgen vormt de betaalbaarheid van duurzame modellen een belangrijk aandachtspunt.

WERNER BOSMANS (EC) sluit zich aan bij wat de vorige sprekers gezegd hebben, alles wat hij wou zeggen is reeds gezegd. Hij wil toch het voor hem belangrijkste punt herhalen, dat handelt over de korte en de lange termijn. Wat de lange termijn betreft denken mensen steevast aan hun pensioen, maar ze vergeten daarbij dikwijls dat ze ook in een aangenaam klimaat willen leven, zonder luchtvervuiling, zonder microplastics in hun voeding, voldoende natuur, Dit is wat genoemd werd het internaliseren van de externe kosten. De circulaire economie is daar volop mee bezig; dit betreft een volledig inclusief verhaal. Wel is het zo dat een grote groep mensen daar minder mee bezig is, omdat hun eerste bezorgdheid is om te overleven, of gewoon hun dagelijks leven te leiden. Daarom moeten we het voortouw nemen en zorgen dat de randvoorwaarden goed zitten. Europa onderneemt reeds diverse initiatieven om een transitiebeleid te ondersteunen dat iedereen aan boord houdt: ondersteunen van regionale acties, acties in steden, acties in de sociale economie, er is het Europees Sociaal Fonds (ESF+), het *Just Transition Mechanism*. Ook de vaardighedenagenda (skills) is in dit licht belangrijk: een circulaire economie heeft nood aan zowel *high skills* als *low skills* met bijhorende opleiding. Wat ook reeds aan bod kwam, is dat er voor de consumenten een direct voordeel inziet indien men zal kunnen zorgen voor een langere levensduur van producten. Het zijn vaak zij die over de minste koopkracht beschikken die de producten moeten kopen die het snelst kapotgaan. Als wij als regelgever er kunnen voor zorgen dat ook die goedkope producten een langere levensduur moeten hebben, zullen zij als consument beter af zijn, zeker wanneer de politieke druk voldoende hoog is en het aspect van *'economies of scale'* begint te spelen.

Slotwoord, Jan Verheeke, Minaraad

11:20 tot 11:25u

Jan Verheeke dankt de sprekers – Marjan Decroos, Werner Bosmans en Lieze Cloots – van harte voor de overzichtelijke en instructieve uiteenzettingen.

- Van Marjan onthoudt Jan dat het Portugees voorzitterschap beslissende vooruitgang wil boeken voor de Klimaatwet en voor het verbonden wetgevingspakket, en ook adaptatie wil aanpakken.
- Van Werner onthoudt Jan het ambitieuze en uitgebreide karakter van het pakket circulaire economie, waarbij ook de link met de klimaattransitie voorop staat.
- Van Lieze onthoudt Jan dat de Vlaamse Overheid, in het bijzonder OVAM, een zeer goed beeld heeft van wat de kansen zijn voor Vlaanderen voor circulaire economie, maar ook wat de kritische succesfactoren zijn, met name opschaling en samenwerking.

Ook het paneldebat was zeer rijk en daarvoor dankt Jan de moderator, Helga Vander Veken, alsook de panelleden. Ook hier was een resem trefwoorden aan de orde, waaronder: *"We zitten bij de frontrunners, maar blijf daar niet zitten"*.

Ook richt Jan Verheeke een woord van dank aan de equipe van VLEVA, Ina, Celeste en Leah, die geëxperimenteerd hebben met het nieuwe communicatiesysteem, en dit was ook nodig, want jullie waren vandaag met ruim 400.

Een korte vooruitblik op de toekomst. Dit betrof één van de sessies in onze reeks van sessies over de Europese actualiteit, met enerzijds een doorlichting van de actualiteit *as such* en anderzijds een dieptethema (vandaag dus “circulaire economie”). Dus binnen zes maanden staan we er weer.

Op basis van de vandaag binnengekomen vragen zullen we ook nagaan of een specifieke vervolgsessie nuttig is. Wij kijken er als MINARAAD samen met VLEVA alvast naar uit om dit te doen, misschien ook samen met andere partners.